

Yordam Kitap

Fatih Yaşlı

1979 yılında Ankara'da doğdu. Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Maliye Bölümü'nde 2001 yılında tamamladı. Aynı yıl İzzet Baysal Üniversitesi'nde siyaset bilimi yüksek lisansına başladı ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde siyasi tarih araştırma görevlisi oldu. 2004-2008 yılları arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora yaptı. Doktorasını tamamlamasının ardından İzzet Baysal Üniversitesi'ne dönen Yaşlı, halen bu üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapıyor. *Felsefelogos*, *Bilim ve Gelecek*, *Birikim*, *Yurt*, *Radikal 2*, *BirGün* gibi dergi ve gazetelerde çok sayıda makalesi yer aldı. Yaşlı, *Sol Portal'da* yazmaya devam ediyor.

Yayımlanmış eserleri:

Hayatın Olumlanması Olarak Felsefe: Nietzsche ve Marx (2008, Bilim ve Gelecek Kitaplığı); *Kinimiz Dinimizdir: Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme* (2009, Tan Kitabevi; 2014, Yordam Kitap); *Hegemonyadan Diktatoryaya Liberal-Muhafazakâr İttifak ve AKP* (der., Çağdaş Sümer ile birlikte, 2010, Tan Kitabevi); *AKP ve Yeni Rejim* (2012, Tan Kitabevi); *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus* (2014, Yordam Kitap); *Türkçü Faşizmden "Türk-İslam Ülküsü"ne* (2016, Yordam Kitap); *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş* (2019, Yordam Kitap); *"Halkçı Ecevit": Ecevit, Ortanın Solu, CHP (1960-1980)* (2020, Yordam Kitap).

GENÇLERLE
BAŞ BAŞA

FAŞİZM

FATİH YAŞLI

Yordam Kitap: 381 • **Gençlerle Baş Başa: Faşizm** • Fatih Yaşlı
ISBN 978-605-172-414-0 • *Kitap Editörü:* Elif Aksu Kaya
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Birinci Basım:* Aralık 2020
© Fatih Yaşlı, 2020 © Yordam Kitap, 2020

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 Çağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

Gençlerle Baş Başa

Faşizm

Yordam Kitap

Ali fakültemizde çalışmaya yeni başlamış genç bir işçi arkadaşımızdı ve bizim katın temizlik sorumluluğu kendisine verilmişti. İlk başlarda, Ali'yle karşılaştığımız zamanlar sadece selamlaşıyorduk, konuşmalarımız da “kolay gelsin”den ve “iyi dersler hocam”dan öteye gitmiyordu.

Zamanla, ayaküstü sohbetler etmeye, memleketin durumu üzerine konuşmaya başladık. Sorduğu sorulardan Ali'nin meraklı, öğrenmeye hevesli, zeki bir genç olduğu hemen anlaşılıyordu. Yaşlılarının ve arkadaşlarının çoğundan farklı olarak kitaplara büyük merakı olduğunu, sosyal medyayı aktif bir şekilde kullandığını ve sendikanın faaliyetlerine katıldığını sonradan öğrenecektim.

Ali bir gün benden okumak için kitap istediğinde, ona seveceğini, ilgisini çekeceğini düşündüğüm birkaç kitap verdim, üzerine istediği zaman konuşabileceğimizi söyledim. Sonrasında da romanlar, filmler önermeye devam ettim ve bir süre sonra bunlar üzerine konuşmaya başladık, konuştukça dostluğumuz da arttı.

Ali günün birinde, elinde öğrencilerin dağıttığı bir bildiriyle odaya girip “hocam nedir bu faşizm” diye sorduğunda aklımıza gayriresmî bir “faşizme giriş” dersi yapmak geldi. Ali soracak, ben anlatacaktım. O da bir öğrenci gibi notlar alacak, yeni yeni sorular soracaktı. Oturduk birlikte bir program belirledik ve faşizm üzerine konuşmaya başladık, bunu yaparken ikimiz de işimizi ciddiye aldık.

Ali sordu, ben de dilim döndüğünce faşizmin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, tarihsel gelişimini, uygulamalarını ve yıkılışını, genç bir işçinin ve faşizmle ilgili başlangıç seviyesinde bir şeyler öğrenmek isteyen herkesin anlayabileceği şekilde anlatmaya çalıştım.

I

Hocam söylediğiniz belgeselleri izledim, verdiğiniz makalelerin de bazılarını okudum. Anladığım kadarıyla faşizmi konuşmaya İtalya'dan başlamamız gerekiyor.

Evet, tam olarak öyle, hikâyeye İtalya'dan başlamamız gerekiyor Ali. Fikrî kökenleri daha eskiye götürülebilir ama faşizm “resmî olarak” İtalya'da ortaya çıkmış, oradan da uluslararası ölçekte bir hadise haline gelmiş, yeni bir dünya savaşına yol açmış ve savaş sonrasında da faşist rejimler yıkılmıştır. Bu nedenle faşizm üzerine yapılan çalışmaların çoğunda faşizm “iki dünya savaşı arası bir olgu” olarak görülür.

İtalya'daki faşist devletin uzun yıllar cezaevinde yatırdığı İtalyan komünist Antonio Gramsci, daha 1921 yılında, yani faşizmin iktidara geliş sürecinde yaptığı son derece isabetli bir değerlendirmede, “faşizm nedir” sorusuna “üretim ve mübadele sorunlarını makineli tüfekler ve tabanca kurşunlarıyla çözme çabasıdır” yanıtını vermişti.

Gramsci yaptığı değerlendirmede Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya sisteminin içine girdiği krize işaret ediyordu. Savaşta üretken güçler darmadağın olmuştu, yirmi milyon insan ölmüş, bir o kadarı da sakat kalmıştı, ulusal krizler eşzamanlı olarak gerçekleşiyor, bu da genel krizi şiddetlendiriyor, işsizlik ve yoksulluk artıyordu. Bu koşullarda işçi hareketi giderek daha da güçlenmeye başlamış, grevler, eylemler, fabrika işgalleri tüm Avrupa'ya

yayılmıştı. Gramsci, tüm bu sorunları ve yaşanan krizi şiddet aracılığıyla çözmeyi düşünen bir nüfus tabakasından, yani küçük ve orta burjuvaziden söz ediyor ve bunların faşizmi beslediğini, faşizmin taburlarını oluşturduğunu söylüyordu.

Bu söylediklerim ilk bakışta karışık gelebilir ama en-dişelenmene gerek yok Ali, konuştukça her şey yerli yerine oturacak. Şimdi devam edelim. Gramsci faşizmin ilk izle-rini İspanya'da görmüştü ama hareketin asıl hayat buldu-ğu yer İtalya oldu. Faşist hareket burada doğdu ve “faşizm” ismini de burada, İtalyanca bir sözcük olarak aldı.

Anlamına baktığımızda, faşizm sözcüğünün İtalyanca “tomar” ya da “demet” anlamına gelen “fascio” sözcü-ğüne dayandığını görüyoruz. Kimi araştırmacılar, biraz daha eskiye giderek faşizmin Latince “fascēs” sözcüğüyle bir bağlantısı olduğunu ileri sürerler. Bu sözcük de Roma İmparatorluğu döneminde devletin otoritesini ve birliği-ni simgeleyecek şekilde törenlerde sıırıklardan oluşan bir kılıfın içinde taşınan baltanın adıdır.

Yani devletin ve milletin birliğini savundukları için mi bu sembolü seçiyorlar?

Evet. Faşizm “birlikçi” bir düşüncedir ama “birlik olmak ya da birlikçi olmak, sözcüğün ilk çağrıştırdığı üzere her zaman iyi ve olumlu bir şey midir”, “birlik olmak ve birlikçi olmak nedir” diye kendimize birtakım sorular sormamız gerekiyor. Faşizm sınıf farklarını ve sınıf mü-cadelesini reddeden, ulusal birliği, milli birliği merkeze koyan, bunu sağlamak için de şiddeti esas yöntem olarak kullanan bir düşüncedir, doğru. Ama sırasıyla gidelim, sen de o esnada bu “birlik” meselesini aklının bir köşe-sinde tutmaya devam et.

O zaman İtalya'dan devam edelim. Benim tanıdığım en ünlü İtalyan faşist Mussolini, sosyal medyada ayaklarından aşağıya asılmış bir fotoğrafını görmüştüm, izlediğim belgesellerden birinde de bundan bahsediliyordu.

En ünlü İtalyan Mussolini evet, çünkü faşizmi bir siyasi hareket haline getiren, partileştiren ve iktidara taşıyan kişi bizzat kendisi. Mussolini ilk başlarda sosyalistti ve Sosyalist Parti'nin üyesiydi. Hatta bir süreliğine Sosyalist Parti'nin gazetesi Avanti'nin editörlüğünü de üstlenmişti. Sosyalist olduğu zamanlarda militarizmin, yani savaş yanlılığının kapitalizmin sonuçlarından biri olduğunu, savaşın ise kapitalistlerin iktidarlarını devam ettirmek ve işçi sınıfını yönetebilmek için kullandıkları bir araç olduğunu söylüyordu. Hatta bu görüşleri nedeniyle bir yıl cezaevinde kalmıştı. Ancak zamanla bu görüşlerini terk etmiş, giderek milliyetçiliğe kaymış, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren de İtalya'nın savaşa girmesi için propaganda yapmaya başlamıştı, böylece İtalya'nın gecikmişliğini hızla telafi edebileceğini düşünüyordu. Neyde gecikmişlikti bu? Emperyalizmde ve kendine sömürecek topraklar, yeni nüfuz alanları bulmakta, yani yayılmacılıkta.

Emperyalizm sömürgecilik anlamına geliyor, öyle değil mi?

Emperyalizm bir sömürü mekanizmasıdır elbette ama onu klasik sömürgecilikten ayırmamız gerekiyor. Klasik sömürgecilikte güçlü bir ülke başka toprakları askerî güç kullanarak ele geçirir ve sonra onun yeraltı ve yerüstü zenginliklerini kendisine aktarır. Sömürge ülkeden elde edilen hammaddeler işlendikten sonra dünya pazarında

satılır. Örneğin pamuğu İngiltere'ye getirirsin ve sonra da işledikten, kumaş haline getirdikten sonra satarsın. Emperyalizm ise daha farklıdır, sömürü için illa askerî işgale gerek duymaz, ekonomik yöntemler kullanır. İşleyiş biçimi de sadece hammaddeleri ele geçirip işleyip satmak değildir, bunun ötesine geçer; önemli olan yeni yatırım alanları bulmak, yani eldeki fazla sermayeyi tüm dünyada yatırıma dönüştürmektir.

Sovyet devriminin lideri Lenin emperyalizmin kapitalizmin "en yüksek aşaması" olduğunu söylemişti. Yani emperyalizm ancak kapitalizm çağında mümkün olabilir. Emperyalizm aşamasındaki kapitalizmde artık ekonomiye egemen olan güç tekeller, holdinglerdir. Her sektör esas olarak üç beş büyük firmanın kontrolindedir. Kapitalizmin bu aşamasında mali sermaye giderek güçlenmiş ve sanayi sermayesi ile iç içe geçmiştir, yani bankacılık, borsacılık gibi faaliyetler önem kazanmıştır. Ve az önce söylediğim üzere klasik sömürgecilikte önemli olan mal ihracıyken, emperyalizmde önemli olan sermaye ihracıdır. Yani kapitalistler ülke içi yatırımların sınırlarına geldiklerinde yurtdışında yatırım yaparlar, kendilerine yeni ve daha kârlı yatırım alanları, pazarlar bulmaya çalışırlar.

Emperyalizmle birlikte büyük devletler dünya pazarlarını paylaşmışlardır ve işte hem İtalya'da hem de Almanya'da faşistler, İtalyan ve Alman kapitalizminin geldiği aşamada, emperyalist paylaşım mücadelesinin gerisinde ve dışında kaldıklarını görmüşler ve emperyalist bir politikayı savunmuşlardır.

Gecikmişlik, yani dünya pazarlarının büyük güçler arasında bölüşülmüş olması nedeniyle de savaşı bir zo-

runluluk olarak görmüşler, savaş propagandası üzerinden örgütlenmiş ve güçlenmişlerdir. Bu esnada hem kapitalistlere yeni pazarlar, yeni yayılma alanları sunmuşlar hem de emperyalizm sayesinde gelecek zenginliğin vaa-diyle sıradan İtalyanların ve Almanların aklını çelmeye çalışmışlardır.

Emperyalist hedeflerine ulaşmaları için mutlaka savaşmaları gerekiyordu yani?

Evet, tam olarak öyle, yeni pazarları ve sömürge toprakları ancak o şekilde ele geçirebilirlerdi. Mussolini ve arkadaşları bunun için bir seferberlik kampanyası başlatmışlar, savaşı, askerliği ve kahramanlığı yücelten milliyetçi bir dil kullanarak örgütlenmeye başlamışlardı. Kendilerine seçtikleri ilk isim Fascio Rivolozuonario d’Azion İntervenista, yani Türkçesiyle Devrimci Müdahaleci Eylem Birliği’ydi. Gördüğün üzere “fascio”, yani “birlik” sözcüğü her şeyden önce savaş yanlısı ve milliyetçi bu grubun birliği anlamına geliyordu.

Bu arada örgütün adındaki “devrimci” sözcüğü bana biraz tuhaf geldi.

Bu da ileride üzerinde duracağımız bir mesele ama faşistler kendilerini hem milliyetçi hem de devrimci, hatta sosyalist olarak görüyorlar, öyle sunuyorlardı. Söylemlerinde kapitalizme düşmanlıklarını dile getiriyorlar, özel mülkiyetin yerine devlet mülkiyetini, kapitalizmin bireyciliğinin yerine kolektivist, yani yine birlikçi diyebileceğimiz bir anlayışı koyacaklarını söylüyorlardı. Korporatizm denen bir ekonomik modeli savunuyorlardı. Ayrıca liberal demokrasiye ve parlamenter sisteme de karşıydılar. “Burjuva” medeniyetini yıkacaklarını ve yerine yeni

bir medeniyet kuracaklarını, burjuva medeniyetinin yarattığı, sadece ekonomik çıkarlarını düşünen insan tipi yerine de yeni bir insan tipi yaratacaklarını söylüyorlardı. Bu insan tipi milleti için kendini feda edecek, cesur ve kahraman olacaktı.

Bahsettiğiniz insan tipi hariç, söyledikleri şeyler sosyalistlerin ve komünistlerin söyledikleri şeylere benziyor ama bir yandan her iki taraf birbirine düşman değil mi aynı zamanda? Yanlış mı biliyorum?

Doğru biliyorsun, faşizm ve sosyalizm ya da komünizm birbirlerine düşmanlar. Hatta daha da ileri giderek şöyle diyebiliriz: Faşizmin varlık nedeni, ortaya çıkışındaki temel faktör, sosyalizm, komünizm düşmanlığı.

Evet, faşistler liberal demokrasiye ve parlamenter sisteme karşıydılar ama bu düşmanlığın gerisinde “birlikçi” bir devlet ve birleşik bir ulus yaratma hayalleri vardı, kapitalizme düşmanlıkları ise sadece söylemden ibaretti. Ya da şöyle söyleyelim, ilk başlarda belki gerçekten kapitalizme düşmanlardı. Özellikle hareketin içerisindeki kimi radikal gruplar kendilerine doğrudan antikapitalist diyorlardı.

Ama bu düşmanlık, bu karşıtlık komünistlerinkinden farklıydı. Faşistler kapitalizme işçileri sömürdüğü ve eşitsiz, adaletsiz bir toplumsal düzen olduğu için karşı çıkmıyorlardı; beraberinde getirdiği maddiyatçılığın, bireyciliğin ve sınıf çatışmasının ulusu zayıflattığını düşündükleri için karşı çıkıyorlardı.

İktidar olduklarında ise kapitalizmle ve kapitalistlerle kısa süre içerisinde ve kolayca uzlaştılar. Zaten iktidara geliş süreçlerinde de kapitalistler komünizm korkusuyla faşistleri desteklediler. Dolayısıyla faşizmin asıl düşma-

nı sosyalizm ve komünizmdi, faşistler esas olarak solla kavga ettiler ve iktidara da bu kavga aracılığıyla geldiler.

Ama kendilerine de sosyalist diyorlardı?

Evet, kendilerine sosyalist diyorlardı ama “milliyetçi sosyalist”tiler. Karşı oldukları sosyalizm ise esas olarak Marx ve Engels tarafından kurulan “bilimsel sosyalizm”di. Çünkü bilimsel sosyalizmin milliyetçi değil enternasyonalist olduğunu, yani dünyanın bütün işçilerini bir araya getirmeyi hedeflediğini ve faşistlerin savunduğu, Orta Çağ’a ait değerleri yıkmak istediğini biliyorlardı. Ayrıca Marx ve Engels aydınlanmayı ve modernleşmenin değerlerini savunuyor, o değerleri ileri taşımayı hedefliyorlardı. Faşistler ise bu değerleri, yani aydınlanmayı, akli ve bilimi reddediyorlardı.

Mussolini ilk başta dünyadaki bütün işçilerin bir araya gelmesini, yani enternasyonalist dayanışmayı savunuyordu ama zamanla bu görüşlerini terk edecek, “sınıf” yerine “ulus” demeye başlayacak ve enternasyonalizmi sert bir şekilde eleştirecekti. İdeolojik dönüşüm sürecinde yazdığı bir yazıdan birkaç satır okuyayım sana:

Milliyet duygusu diye bir olgu vardır, bu inkâr edilemez! Eski milliyetçilik karşıtlığı artık geçerli değildir; Marx ve Engels başta olmak üzere, sosyalizmin fenerleri milliyetçilik üstüne sizi dehşete düşüren sayfalar yazmışlardır.

1919’dan iki sene önce Rusya’da Lenin ve Bolşevikler Marx’ın ve Engels’in fikirlerinin takipçiliğinde işçi sınıfıyla birlikte devrim yapmışlardı ve o yıllarda İtalya’da da işçi hareketi ve sosyalistler giderek güçleniyordu. Bolşevikler milliyetçiliği reddediyor ve dünyanın tüm işçilerinin birliğini savunuyorlardı. Faşistler ilk baştan

itibaren Bolşevizmin uluslararası bir hareket olduğunu anladılar ve gerçek düşmanları olarak Bolşevizmi ve Sovyetler Birliği'ni gördüler.

Yani bir tarafta “ulus” diyenler, diğer tarafta ise “sınıf” diyenler vardı. Mussolini sınıfla ulusu sentezlemeyi hedefliyor, “milli bir proletarya”dan ve “milli bir sosyalizm”den bahsediyor, milliyetçiliği, savaş siyasetini ve emperyalizmi, kapitalizm karşıtı bir söylemin içerisine yerleştirmeye çalışıyordu. Bu kapitalizm karşıtlığının bütünüyle demagojiden ibaret olduğunu zamanı geldiğinde göreceğiz Ali.

Zamanla bir değişim geçirmişler demek ki.

Özel mülkiyeti savunma konusunda herhangi bir değişim geçirmediler aslında, özel mülkiyetin bir hak olduğunu başından beri savunuyorlardı. Kapitalizm karşıtlığı ise daha çok “asalak” bir kapitalizm vurgusu üzerine kuruluydu. Tefeci, faizci, paradan para kazanan bir kapitalist tanımlaması yapıp onu hedefe yerleştiriyorlardı, yani kapitalizm karşıtı bir söylemi kullandıklarında da kapitalizme bütünüyle karşı değillerdi, onun bir türüne karşı çıkıyorlardı.

İlk başta kapitalizm karşıtlığı en az komünizm karşıtlığı kadar ön plandaydı, çünkü faşizmin hem lider kadrolarını hem de kitle tabanlarını, kapitalizmin mağdur ettiği ve giderek yoksullaşan orta sınıf oluşturuyordu. Ancak zamanla, az önce söylediğim üzere komünizm öcüsünden kaynaklı olarak, hem sermayedarların hem de büyük toprak sahiplerinin desteğini almaya başladılar.

Bu aşamada “ortak düşman”a, yani komünizme karşı bir ittifakın şekillenmeye başladığını görüyoruz. Faşist hareketler içerisindeki antikapitalist unsurlar giderek

marjinal ve radikal olarak görülüp dışlanmaya başladılar, hatta şiddet aracılığıyla tasfiye edildikleri bile oldu.

Faşistler iktidara geldiklerinde ise kapitalizmle ve sermaye sınıfı ile herhangi bir hesaplaşma içerisine girmediler, vaat ettikleri kamulaştırmaların, vergilendirmelerin, işçi sınıfının hakları adına yapılacağı söylenen düzenlemelerin hiçbirini yapmadılar, hatta az önce söylediğim üzere eylemlerin, grevlerin, sendikaların hepsini yasakladılar. Bu nedenle de faşizm kapitalizmin bir devamı niteliğindeydi, grev ve sendikaların yasaklanması ise kapitalizme verilebilecek en büyük destekti.

Faşizmin sınıf mücadelesinin keskinleştiği ve solun güçlendiği bir dönemde doğduğunu anladım ama daha iyi anlamak için başka bir şey sormak istiyorum. Az önce “ulus” diyenlerle, “sınıf” diyenlerden söz ettiniz, bunu biraz daha açabilir misiniz?

Mussolini de önce “sınıf” diyenlerdendi, yani bir sosyalistti, ancak az önce de söylediğim gibi zamanla “millet” ya da aynı anlama gelmek üzere “ulus” demeye başladı, yani bir milliyetçi oldu. Mussolini’ye göre sınıf tek başına milleti kapsamıyordu ve faşistler “bütün sınıfları kucaklayan” milletin yanında yerlerini alacaklardı.

Bunun dışında, faşistlere göre dünya “ezen uluslar”la “ezilen uluslar” olmak üzere ikiye ayrılmıştı, hatta faşistler “proleter uluslar” terimini de kullanıyorlardı ve İtalyan ulusu da “ezilen uluslar”dan, “proleter uluslar”dan biriydi. Peki İtalyanlar bu durumdan nasıl kurtulacaklardı? İşte yine geldik “birlik” ve “savaş” meselesine. Mussolini’ye göre İtalyanlar ulus olarak hareket edecekler, faşist milliyetçiliğin etrafında birlik olacaklar, savaşacaklar ve kendilerine sömürgeler, nüfuz alanları bulacaklardı.

Marksist sosyalizm ise milliyetçiliği reddediyor, enternasyonalizmi, yani dünya işçilerinin birliğini ve kardeşliğini savunuyor, ulusu “sınıflar”a bölüyor, “sınıf mücadelesi”ni öne çıkarıyor ve her türden sömürgeciliği, emperyalizmi ve bunlardan kaynaklanan tüm savaşları reddediyordu. Dolayısıyla düşmanlık kaçınılmazdı.

“Sınıf”ın yerine “ulus”u koyma fikri Mussolini’ye mi aitti peki?

Hayır, “devrimci sendikalistler”e aitti. Devrimci sendikalizm, 20. yüzyılın başında Fransa’da ortaya çıkan ve İtalya’da taraftar bulan bir akımdı. Devrimci sendikalistler kapitalizmin bir genel grev aracılığıyla yıkılabileceğine inanıyorlardı. İlk başlarda işçi sınıfı içerisinde kayda değer bir örgütlenme sağladılarsa da strateji ve taktiklerinin pratikte işe yaramazlığının görülmesiyle birlikte giderek zayıflamışlardı. Bu zayıflamanın etkisiyle hareketin ideologları da bir fikrî dönüşüm yaşamaya başladılar.

Örneğin İtalya 1911’de Libya’ya saldırdığında, hareketin önemli isimlerinden biri olan Labriola, savaşı kitleleri uyuşukluktan kurtaran ve bireyciliği aşır kolektif çıkarlarını görmelerini sağlayan bir hadise olarak değerlendirdi; başka bir önemli isim, Olivetti ise sendikalizmle milliyetçilik arasında yakın bağlantılar olduğunu ileri sürdü. Her ikisi de burjuva değerlere, barışa, pasifizme karşıydı ve her ikisi de kahramanlığı ve gücü övüyordu. Bu isimlere göre savaş, milliyetçiliği ve sosyalizmi bir araya getirebilirdi.

Olivetti, 1914 yılında yazdığı bir makalede “milli sosyalizm” terimini kullandı ve 1918’de de kendi sosyalizm anlayışlarının Marksizmin enternasyonalizmine karşı

olduğunu ve sosyal mesele ile milli meseleyi aynı şey olarak gördüklerini söyledi. Milliyetçi sosyalistler açısından mesele artık uluslararası bir işçi sınıfının dünya çapında yapacağı bir devrim değildi; mesele “parazit” bir azınlığa karşı tüm milletin bir araya gelmesiydi. Devrimci sendikalistlerin ortaya koyduğu bu fikirler faşizmin temelini oluşturdu.

Bu arada biraz önce sorduğum “neden kendilerine devrimci diyorlardı” sorusunu da bu vesileyle cevaplamış oldum. Faşizm kendisini burjuva düzenini yıkıp yerine “milli” bir düzen kuracak devrimci bir güç olarak görüyordu.

“Enternasyonalist sosyalistler”e karşı “milliyetçi sosyalistler” mi yani?

Evet, şimdilik böyle de diyebiliriz ama sosyalizmin giderek geri plana düşeceğini bildiğimiz için “sosyalizme ve komünizme karşı faşizm” demek daha doğru olacaktır.

Faşizmin resmî kuruluş yılı olarak kabul ettiğimiz 1919, İtalya’da “Kızıl Yıllar” olarak anılan 1918-1920 yıllarının tam ortasına düşüyordu. Bu iki yıl boyunca İtalya’da, Rusya’daki 1917 Ekim Devrimi’nin de etkisiyle çok sayıda grev ve fabrika işgali gerçekleşmiş, Po Ovası olarak adlandırılan bölgede tarım işçileri ve köylülerin grev ve isyanları görülmüştü. İşadamları ve büyük toprak sahipleri büyük bir korku ve endişe içindeydi. 1919’da yapılan seçimlerde de sosyalistler tek başlarına iktidar olamasalar da önemli bir başarı kazanmışlardı, faşistlerse neredeyse hiç oy alamamıştı.

Benzer bir şekilde Almanya’da Nazizm de 1918-1919 devrimci ayaklanmalarının bir ürünü ve onlara bir tepki olarak ortaya çıktı. Bu yıllarda sınıf mücadelesi son dere-

ce keskinleşmiş, âdeta bir iç savaşa dönüşmüştü. Alman orta ve üst sınıflarının komünistlerin Almanya’da iktidarı ele geçireceğine dair korkuları doruktaydı ve Nazizm de bu korkunun içerisinde şekillendi, kitlelerin bu korkusuna oynadı.

Bu aynı zamanda kapitalizmi savunmak anlamına gelmiyor mu peki? Sonuçta kapitalizme karşı mücadele edenlerle mücadele ediyorlar.

Faşizmin kapitalizm karşıtlığının büyük ölçüde retorikten, yani laftan ibaret olduğunu söylemişim. Faşistler özel mülkiyete ilkesel olarak zaten karşı değillerdi ve kapitalizmi ikiye ayırıyorlardı. Bir tarafta “üretken” kapitalizm vardı, yani yatırım yapan, fabrikalar kuran, işçi istihdam eden, “milli” nitelikleri olan “iyi” kapitalizm. Öte tarafta ise paradan para kazanma esası, yani spekülasyon üzerine kurulu, enternasyonal karakterli, gayrimilli finans sermayesi, yani “kötü” kapitalizm vardı.

Faşistler düşmanlıklarını ikincisine yönelttiler, ilkini ise hedef tahtasına yerleştirmekten kaçındılar. Dolayısıyla kapitalizmle ittifak kurmanın ve büyük sermayenin desteğini almanın bir yolunu buldular. Kapitalistlere işçi sınıfı ve komünizm öcüsünü gösteriyorlar ve bu öcünün ancak zorla, yani güç kullanarak etkisiz hale getirilebileceğini söylüyorlardı.

Zaten bu nedenle faşizm sola karşı eli sopalı bir sokak hareketi olarak ortaya çıktı ve iktidarı ele geçirdiği andan itibaren de o sopayı devlet imkânlarının verdiği gücü de katarak kullanmaktan hiç çekinmedi. Faşizm her şeyden önce bir sokak pratiğiydi; teori, öğretisi, ideoloji ondan sonra geldi.

II

Mussolini'nin "kara gömlelikleri"ni ve Hitler'in "kahverengi gömleklileri"ni duymuştum. "Bekçi yasası" tartışılırken sosyal medyada "sokak gücü" üzerinden böyle benzetmeler çokça yapılmıştı.

Faşizmin en ayırt edici özelliklerinden biri budur ve faşizm üzerine çalışan bilim insanları da bunun üzerinde ortaklaşmışlardır. Faşist hareketler sokağı kontrol etmek ve şiddete başvurmak için kendi sokak güçlerini oluştururlar. Bunlar üniforma benzeri, tek tip giysiler giyerler, belli bir hiyerarşi içerisinde hareket ederler, askerî bir disipline sahiptirler, hafif silahlarla donatılmışlardır ve sokakta sola, toplumsal muhalefete karşı, bazen silahlı bazen silahsız şiddet eylemleri düzenlerler.

Bu noktada aklımızda tutmamız gereken bir şey var: Bu örgütlerin mensuplarının önemlice bir bölümü lümpen karakterli, işsiz güçsüz, şiddete eğilimli, psikolojik sorunları olan kimselerdir, ancak sözünü ettiğimiz şiddetin nedenini psikolojik faktörlere bağlamak doğru olmaz. Her türlü hak ve özgürlüğün şiddet yoluyla bastırılması, o dönemde yaşamış Togliatti adlı İtalyan bir komünistin söylediği üzere, "İtalyan kapitalizminin ve bu kapitalizmin istikrar kazanmasının özgül bir ihtiyacına" tekabül etmekteydi, yani kapitalizm faşist şiddete ihtiyaç duyuyordu.

Togliatti'ye göre, işçi hareketi faşist güçler tarafından bastırılmamış ve her türlü muhalefet yasaklanmamış olsaydı, kapitalizmin tüm İtalya'yı kontrolü altına alması

ve sonra da işçi ücretlerinin düşürülerek sömürünün korkunç bir şekilde derinleşmesi söz konusu olamazdı. Yani o yıllarda kapitalizmin krizden çıkış programını faşizm olmaksızın hayata geçirmesi mümkün değildi.

Faşizmi iktidara bu milis güçler taşıdı o zaman.

Faşizmi etkisiz bir hareket olmaktan çıkarıp egemen sınıflar tarafından dikkate alınması gereken bir güç haline getiren bu oldu, evet. İtalya'da 1920-1922 arasında 2000'e yakın kişi öldürülmüştü. Çatışmaların iyice yoğunlaştığı 1920 yılında ise resmî verilere göre 288 kişi hayatını kaybetmişti ve bunlardan sadece 10'u faşistken, geriye kalanlar sol gruplardandı. Bu yıllar arasında Kara Gömlekliler'in sayısı da artmış, 100 bini aşmıştı.

Tarz olarak "baskın"ı benimsemişlerdi, belirledikleri bir hedefe çok kişiyle ve beklenmedik bir anda saldırıyorlar, hedefin kendilerinden sayıca az olmasına dikkat ediyorlardı. Bu saldırılarda cinayet genellikle öldürülen bir faşiste misilleme yapıldığında söz konusu oluyordu. Esas olarak tercih edilen yöntem, dayak ve küçük düşürmeydi.

Ancak esas mesele, basitçe faşist hareketin gücü ve solun zayıflığı değildi; mesele, başta kolluk güçleri olmak üzere devlet görevlilerinin faşistlerle işbirliği yapmasıydı. Polisler ve subaylar faşistlerin sola karşı düzenledikleri saldırılara bizzat katılıyorlar, kendilerine düzenin sağlanması için gelen talimatları uygulamıyorlar, faşistleri gözaltına almıyorlar, gözaltına alınanlar ise çoğu zaman yargıçlar tarafından serbest bırakılıyorlardı.

İtalya'da faşist diktatörlüğün ilanında Kara Gömlekliler'in işlediği bir politik cinayet doğrudan etkili oldu. Faşistler 1922'de hükümet olmuş ama henüz tam anlamıyla devleti ele geçirememiş, diktatörlüklerini ilan

edememişlerdi. Sosyalist Birlik Partisi Genel Sekreteri Giacomo Matteotti, 30 Mayıs 1924'te parlamento kürsüsünde faşizm karşıtı çok sert bir konuşma yaptı. Faşist milletvekilleri kürsüde Matteotti'nin üzerine yürüdüler. Matteotti meclisten ayrılırken, başına gelecekleri sezmişçesine, bir milletvekili arkadaşına “şimdi artık benim cenaze konuşmamı hazırlasanız iyi olur” dedi. Mussolini ise basın sekreterine “bu adamın ortalıkta dolaşmasına izin verilmemeli” şeklinde bir talimat verdi. Ertesi gün faşist basın Matteotti aleyhine büyük bir kampanya başlattı ve 10 Haziran'da Matteotti Kara Gömlekliler tarafından katledildi, cesedi ise ancak 16 Ağustos'ta Roma'nın yirmi beş kilometre uzağında bir yerde bulundu.

Cinayet Mussolini'yi ve faşist iktidarı son derece zor bir duruma düşürdü. Büyük kitle gösterileri düzenlendi, muhalefet krala Mussolini'yi görevden alması için baskı yaptı, faşist partiden kimi ayrılmalar oldu. Ancak Mussolini tüm bunlara rağmen ayakta kalmayı başardı ve 3 Ocak 1925'te parlamentoda yaptığı konuşmada cinayetin “siyasi, ahlaki, tarihsel sorumluluğunu” tek başına aldığı söyledi. “Eğer faşizm bir cinayet örgütüyse bu örgütün başı benim” diyerek muhalefete meydan okudu. Bu konuşma bir dönüm noktası oldu. Kara Gömlekliler bu konuşma sonrası antifaşist parti ve gazetelerin merkezlerine saldırdılar, muhalefet liderleri toplanıp hapse atıldı. Muhalefetten geriye kalan son unsurların da çok sert bir şekilde bastırılmasıyla faşist diktatörlük kendisini resmileştirdi.

Sonradan Hitler'in kahverengi gömleklileri tasfiye ettiğini ve buna “Uzun Bıçaklar Gecesi” adının verildiğini biliyorum, bir belgeselde izlemiştim.

Kahverengi gömlekliler olarak bilinen bu grubun asıl adı Sturmabteilung, yani Fırtına Birlikleri'ydi ve kısaltması da SA'ydı. SA'nın başında Ernest Röhm isimli eski bir subay vardı. Röhm Hitler'le birlikte birazdan anlatacağım 1923'teki Birahane Darbesi'ne katılmış ve o zamandan beri de yanından ayrılmamıştı. 1933 yılında neredeyse dört milyon üyeye ulaşan SA'lar Nazi Partisi'nin sokak gücüydü ve iktidara geliş sürecinde önemli bir rol oynamışlardı.

SA'yı büyüten olgu 1929 dünya ekonomik krizinin Almanya'yı da çok sert bir şekilde vurmasıydı. Binlerce işsiz güçsüz insan Almanya sokaklarında kendine sığınabileceği bir yer arıyordu. SA'ya girmek demek cebine üç kuruş da olsa para girmesi, başını sokacak bir yer ve yiyecek yemek bulabilmek demektir. Ayrıca üniforma giyiyor ve silah taşıyabiliyordunuz, yani gücün bir parçası olabiliyordunuz. 1931 yılının başında SA'nın üye sayısı 100 bin civarındaydı. Bir yıl sonra bu sayı 200 bin oldu, yıl sonuna gelindiğinde ise kahverengi gömleklilerin sayısı 500 bine ulaşmıştı.

Röhm ve arkadaşları Nazi Partisi'nin içindeki "antikapitalist" kanadı temsil ediyorlardı ve milliyetçi bir sosyalizme inanıyorlardı. Üstelik görece özerk bir hareket alanları vardı. Hitler'den ve partiden bağımsız hareket edebildikleri zamanlar oluyordu. İktidara geldikten sonra nasyonal sosyalist devrimin ikinci aşamasına geçilmesini, yani büyük şirketlerin devletleştirilmesini ve finansal sermayeye karşı kısıtlayıcı tedbirler alınmasını istiyorlardı.

Ayrıca komünistlere yönelik şiddet hareketini de SA yürütüyor ve Hitler'in başbakanlığı sonrası bunu çığırın-

dan çıkmış bir şekilde yapıyordu. Hitler buna karşı değildi ama zincirinden boşalmış şiddet dalgası toplumda ve yönetici sınıf içerisinde genel bir huzursuzluk yaratmaya başlamıştı.

Hitler ise o sırada iktidarı alabilmek için Alman sermayesi ve Alman ordusu ile uzlaşmaya çalışıyordu. Alman büyük sermayesi, SA'lar sokakta olduğu sürece Hitler'le anlaşmayacağını çok açık bir şekilde bildirmişti, Alman ordusu da ikinci bir ordu anlamına gelebilecek olan ve disiplinsiz bir serseri topluluğu olarak gördüğü SA'ların varlığına karşıydı.

Tüm bunlara ek olarak, Nazi Partisi'nin çekirdeğini oluşturan ve Hitler'in başbakanlığı sonrası devlete yerleşmeye başlayan, açılımı Schutzstaffel olan SS, yani Koruma Timi ve onun başındaki iki isim Heinrich Himmler ve yardımcısı Reinhard Heydrich de SA'yı kendilerine bir rakip olarak görüyor ve ortadan kaldırılmasını istiyorlardı.

Tam da o günlerde Röhm, Nazilerin aylık yayın organlarından birinde, nasyonal sosyalist devrimin sürmesi gerektiğine dair sert bir makale yazdı. Makale nasıl bitiyordu biliyor musun? Şöyle diyordu Röhm: "Hoşlarına gitsin ya da gitmesin, biz mücadelemizi sürdüreceğiz. Eğer sonunda anlamını kavrarlarsa bu mücadeleyi birlikte veririz! Yok, katılmak istemezlerse onlarsız veririz! Ve eğer gerekirse onlara karşı veririz!"

Hitler'e göreyse artık "devrim" in sonuna gelinmişti, çünkü Alman "müesses nizam" ıyla, yani sermaye ve orduyla anlaşma zamanı gelmişti. SA'ya yönelik tasfiye operasyonundan birkaç gün önce valilerle bir toplantı yaptı ve orada onlara "devrim sürekli bir durum değildir, sürekli bir duruma dönüştürülmemelidir. Devrim

ırmağının yönünü değiştirip onu evrimin güvenli ırmağında özgürce akmaya bırakmalıyız” dedi. Daha önce yaptığı bir konuşmada da “sadece budalalar devrimin sona ermediğini düşünebilir. Hareket içindeki bu kişiler ‘devrim’i sürekli bir kaos durumu sanıyorlar” demişti.

Kısa süre içerisinde başta yöneticiler olmak üzere Nazi kadroları da yaklaşmakta olan dönüşümü, düzenle, yani sermayeyle ve askeriyeyle uzlaşılacağını anladı ve ona göre konumlandı, “devrimci” fikirler bir kenara bırakıldı. Hitler de böyle bir ortamda operasyon için düğmeye bastı.

Kanlı bir operasyon oldu, değil mi?

Evet, öyle oldu Ali. Sayılar sonradan çok abartılmışsa da tarihçiler 85 kişinin infaz edildiğini söylüyor. Binlere varan bir tutuklama dalgası söz konusu olsa da infaz edilenler esas olarak SA’nın lider kadrosuydu. Harekete geçilmesi için belirlenen şifre “Kolibri” yani “Sinekkuşu” olduğu için bu operasyon Nazi literatürüne “Sinekkuşu Operasyonu” olarak geçmiştir. Operasyonu SS güçleri yapıyordu. Hitler de bizzat operasyonun içinde yer aldı, hatta elinde silahıyla Röhm’ün odasına daldı ve onu ihanetle suçlayarak tutuklandığını söyledi.

Hitler, tutuklama sonrası çok eski arkadaşı olan Röhm’ün öldürülmesiyle ilgili bir kararsızlık geçirdiyse de Nazi Partisi’nin önemli isimleri Hermann Göring ve Heinrich Himmler tarafından ikna edildi. Röhm’ün hücrelerine giren bir Nazi subayı Röhm’e içinde tek mermi olan bir tabanca vererek on dakika içerisinde kendisini öldürmesini istedi, bunu yapamayan Röhm kafasına iki kurşun sıkılarak öldürüldü. Ölürken “Heil Hitler” diye bağırdığı ve Nazi selamı verdiği söylenir.

Hitler 13 Temmuz günü Reichstag'da, yani parlamento yaptığı konuşmada “devlette sadece tek bir silah taşıyıcısı vardır, o da ordudur” dediğinde, ordu ve sermaye gereken mesajı almıştı. Zaten yaklaşık 15 gün sonra da Hitler diktatörlüğü resmî olarak başladı.

III

Peki Nazi Partisi nasıl kuruldu hocam, belki önce onu sormalıyım.

Bence böyle iyi gidiyoruz Ali, zamanda ileri geri hareket ederek, olaylardan olaylara sıçrayarak meseleyi daha iyi anlayabileceğimizi düşünüyorum ben. Bu yüzden şimdi 1934'ten 1919'a dönelim.

Adolf Hitler Eylül 1919'da Alman İşçi Partisi adlı kamuoyunda pek tanınmayan küçük bir partiye üye oldu. Bu parti 1918 yılının başlarında kurulan antikomünist ve milliyetçi bir partiydi. Partinin kuruluşunda Thule Cemiyeti adlı gizemli bir örgüt ve onun başında yer alan gizemli bir isim, Rudolph von Sebattendorf önemli bir rol oynamıştı. Bu örgüt ve isimle ilgili çok sayıda komplo teorisi mevcutsa da gerçek olan şey, Thule Cemiyeti ve Sebattendorf'un milliyetçiliği ve antikomünizmi ateşli bir şekilde benimsemiş olmalarıdır.

Partinin ideologları antikomünizmin yanı sıra antisemitist, yani Yahudi karşıtıydı da. Bu ideologlar Almanya'nın içerisinde bulunduğu krizin nedenini mali spekülörlere, borsa simsarlarına, tefecilere bağlıyor ve bunların da esas olarak Yahudi olduğunu söylüyorlardı. Buna göre dünyada olup biten her şeyin arkasında entrikacı, komplocu ve krizlerden çıkar sağlayan gizli bir teşkilat bulunmaktaydı, o teşkilatın mensupları da Yahudilerdi.

1920 yılının Mart ayında Alman İşçi Partisi adını Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) olarak